

ALEKSANDRA WEJT-KNYŻEWSKA

Uniwersytet Łódzki
Katedra Socjologii Stosowanej i Pracy Socjalnej
e-mail: ola_wejt@o2.pl

Skutki emigracji zarobkowej Polaków do Niemiec w latach 2004-2014

***Abstract.** Emigration of Poles to Germany is an old phenomenon, as well as interest in it. The source of interest in migration is the fact that its consequences are felt both for the country of emigration and for immigration. The subject of analysis in this article will be the effect of emigration for Poland. However, before presenting the results, the situation on the Polish and German labor market should be discussed, as well as the scale of emigration before 2004 and the analyzed period (2004-2014).*

***Keywords:** emigration, labor market, Germany, Poland, the effects of migration on Polish*

Emigracja Polaków do Niemiec jest zjawiskiem starym, podobnie zainteresowanie nim. U źródeł zainteresowania migracją leży fakt, iż konsekwencje jej są odczuwalne zarówno dla kraju emigracji, jak i imigracji. Przedmiotem analizy w tym artykule będą skutki emigracji dla Polski. Jednakże przed ich przedstawieniem należy omówić sytuację panującą na polskim i niemieckim rynku pracy, a także ukazać skalę emigracji przed rokiem 2004 oraz w okresie analizowanym (2004-2014).

W analizie zostaną wykorzystane dane zastane pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego, niemieckiego Bundesamt oraz Komisji Europejskiej.

1. Sytuacja na polskim i niemieckim rynku pracy

Analizę zjawiska emigracji zarobkowej do Niemiec należy rozpocząć od przedstawienia sytuacji na rynku kraju wysyłającego – Polski, jak i kraju przyjmują-

cego – Niemiec. Konieczność ta wynika stąd, iż sytuacja na rynkach pracy wywiera bardzo istotny wpływ na decyzję o migracji i jej kierunku.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki dla polskiego rynku pracy w latach 2004-2014 (dane w %)

Wskaźniki	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dynamika zatrudnienia	1,3	2,3	3,2	4,4	3,9	0,4	0,5	1,0	0,1	-0,1	1,7
Stopa bezrobocia	19	17,7	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6	9,7	10,1	10,3	9,0
Realne jednostkowe koszty pracy	-6	-2,3	-2,4	-1,3	3,8	-1,4	-0,1	-2,3	-0,3	-0,1	-0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *European Economic Forecast Spring 2008*, „European Economy” 1/2008; *European Economic Forecast Spring 2010*, „European Economy” 2/2010, *European Economic Forecast Spring 2012*, „European Economy” 1/2012, *Economic Forecast Spring 2016*, „European Economy” 1/2016, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

Tabela 1 zawiera dane mówiące o sytuacji na polskim rynku pracy. Dane te wskazują, że analizowanego okresu nie można ocenić jednoznacznie. Jest to spowodowane tym, że w tym czasie nastąpiła zarówno poprawa, jak i pogorszenie sytuacji na rynku pracy. W latach 2004-2014 można zaobserwować wzrost zatrudnienia w Polsce. Dynamika wzrostu zmieniała się (jedynie w 2013 r. nie nastąpił spadek zatrudnienia). Wzrost zatrudnienia zahamował kryzys z 2008 r., tak że po nim do 2013 r. zaobserwowano spowolnienie dynamiki w porównaniu z okresem wcześniejszym. W 2014 r. odnotowano ponowny wzrost zatrudnienia, który przyczynił się do spadku wysokości stopy bezrobocia o 10 p.p. Stopa bezrobocia zmniejszyła się z 19% w roku 2004 do 10 w 2014, a najniższą wartość (7,1%) osiągnęła w 2008 r. Średnia wartość stopy bezrobocia w latach 2004-2014 wyniosła 11,29%. Na podstawie danych z tabeli 1 można też stwierdzić, iż realne jednostkowe koszty pracy w roku 2008 w porównaniu z 2004 wzrosły. W latach 2004-2007 koszty te malały. W 2008 r. odnotowano wzrost wysokości kosztów zatrudnienia, jednak od 2009 r. ponownie obserwowano spadek kosztów jednostkowych pracy.

Tabela 2. Wybrane wskaźniki dla niemieckiego rynku pracy w latach 2004-2014 (dane w %)

Wskaźniki	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dynamika zatrudnienia	-0,4	-0,5	0,2	1,5	1,2	0,0	0,5	1,4	1,2	0,0	0,5
Stopa bezrobocia	9,7	10,7	9,8	8,4	7,3	7,8	7,1	5,9	7,5	7,8	7,1
Realne jednostkowe koszty pracy	-1,1	-1,5	-1,6	-1,7	0,7	4,4	-2	0,6	1,5	4,2	-1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *European Economic Forecast Spring 2008*, „European Economy” 1/2008; *European Economic Forecast Spring 2010*, „European Economy” 2/2010, *European Economic Forecast Spring 2013*, „European Economy” 2/2013, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

Tabela 2 przedstawia dane na temat sytuacji na rynku pracy w Niemczech. Można zaobserwować, iż zatrudnienie od 2006 r. wzrastało (w 2009 r. i 2013 r. nie odnotowano wzrostu). Wysokość stopy bezrobocia w Niemczech zmniejszyła się z poziomu 9,7% w 2004 r. do 7,1% w 2014 r. Jej średnia wysokość w tym okresie wynosiła niewiele ponad 8%. W latach 2004-2007 wysokość realnych jednostkowych kosztów pracy corocznie ulegała zmniejszeniu. W okresie 2008-2009 obserwowany był wzrost tych kosztów, podobnie jak w okresie 2011-2013. W roku 2010 oraz 2014 odnotowano zmniejszenie realnych jednostkowych kosztów pracy.

2. Emigracja zarobkowa do Niemiec przed 1 maja 2004 r.

Data 1 maja 2004 r. jest istotną granicą w analizie emigracji, ponieważ od tego dnia Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Historia emigracji Polaków do Niemiec jest dość długa i sięga czasu zaborów, kiedy to mieszkańcy zaborów rosyjskiego i austriackiego migrowali na obszar zaboru pruskiego¹. Przez ostatnie kilkadziesiąt lat badań nad zjawiskiem migracji zaobserwowano kilka fal migracji. Wielkość migracji z lat 1870-1914 szacuje się na poziomie 3,5 mln osób. Była ona związana z gwałtownym rozwojem przemysłowym i gospodarczym Niemiec, na skutek czego większe było tam zapotrzebowanie na pracowników w sektorze przemysłowym, a także rolniczym². W okresie 1918-1939 wielkość emigracji mieszkańców Polski do Niemiec określa się na poziomie 500 tys. Lata te to okres międzywojenny, podczas którego to migracje stały zostały zahamowane, a migracje sezonowe dość mocno ograniczone. Stąd też początkowo było możliwe obserwowanie emigracji o charakterze nielegalnym, głównie do gospodarstw rolnych we wschodnich Niemczech. Konwencja z 1927 r., która dotyczyła polskich robotników rolnych, zezwoliła na migrację legalną, a także wprowadziła ich ochronę prawną. To przyczyniło się do wzrostu migracji z szacowanych 75 tys. w okresie 1929-1926 do 360 tys. w latach 1926-1930. Wielki kryzys gospodarczy z 1929 r. przyczynił się do zahamowania migracji sezonowej. Od 1937 (ponownego otwarcia granic) do 1939 r. wyemigrowało z Polski ok. 80 tys. pracowników³. Kolejna fala migracji wystąpiła w latach 1939-1945. Niestety nie można dokładnie oszacować skali tej migracji. Wielkość migracji tego okresu mieści się w przedziale 1,9-2,5 mln Polaków. Cechą charakterystyczną migracji w tym czasie była jej przymusowość, bowiem III Rzesza w wyniku prowadzonej polityki przesiedliła na swoje tereny pracowników przymusowych, więźniów obozów koncentracyjnych oraz więźniów obozów jenieckich. Badacze w przybliżeniu określają, że Polacy mogli stanowić na-

¹ Z. Świątkowski, *Polacy na rynku pracy w Niemczech*, „Studia Lubuskie” 2/2006, PWSZ Sulechów 2006, s. 109.

² M. Nowosielski, *Polacy w Niemczech. Stan i perspektywy badań*, „Przegląd Zachodni” 3/2012, *Polacy – Niemcy. Wzajemna akceptacja?*, s. 7.

³ Ibidem, s. 8.

wet 60% ogółu robotników zagranicznych⁴. Lata 50. XX wieku pozwalają wyróżnić następny strumień migracji. Emigracja wyniosła w tym okresie prawdopodobnie 250 tys. Okres ten nazywany jest pierwszą falą migracji przesiedleńców, podczas której na mocy porozumienia Polskiego i Niemieckiego Czerwonego Krzyża rozpoczęto akcję łączenia rodzin⁵. Druga fala migracji przesiedleńców była w latach 70., kiedy to z Polski do Niemiec wyemigrowało 130 tys. obywateli. Przesiedlenia były prowadzone na podstawie traktatu polsko-niemieckiego z 1970 r.⁶ W latach 70. wystąpiła też fala emigracji, która nie miała związku z akcją przesiedleńczą i trwała do lat 80. XX wieku. Otwarcie ruchu bezwizowego oraz podpisanie umowy w 1970 r., która zezwalała również osobom spoza obszaru przygranicznego na podjęcie pracy we wschodnioniemieckich fabrykach, spowodowało nasilenie się ruchu migracyjnego. Migracja z tego okresu była prawdopodobnie wielkości 50 tys.⁷ W latach 80. można wyróżnić dwa strumienie migracji: trzecią falę „późnych” przesiedleńców oraz „emigrację solidarnościową” i stanowią one według badaczy trzon polskiej mniejszości w Niemczech. Ostatnia fala emigracji została oszacowana na 800 tys. osób. Przypuszcza się, że w samym 1988 r. wyemigrowało z Polski do Republiki Federalnej Niemiec 170 tys. (w tym 140 226 „późnych” przesiedleńców i 29 023, którzy zostali zaliczeni do uchodźców)⁸. Poziom „emigracji solidarnościowej” szacuje się pomiędzy 150 a 850 tys. Migracje te związane były z sytuacją polityczną w ówczesnej Polsce, kiedy to dysydenci byli zmuszani bądź samodzielnie podejmowali decyzję o migracji⁹. Po przełomowym roku 1989 w Polsce nastąpiły zmiany, m.in. rozwój ruchu bezwizowego oraz liberalizacja przepisów paszportowych, które wpłynęły na wzrost emigracji do Niemiec. Emigracja przypadająca na lata 1990-2003 miała charakter zarobkowy i wynosiła prawdopodobnie 220 tys. Zdecydowaną większość emigracji tego okresu stanowiła migracja sezonowa, a część emigracji miała charakter stały. Cenne źródło informacji na temat wielkości migracji po 1989 r. stanowią wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. Zaznaczyć należy, że przytaczane dane z polskiej statystyki publicznej mówią tylko o zarejestrowanej migracji, a zatem mogą być niedoszacowane wobec faktycznej skali zjawiska.

Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 3 można zaobserwować, że emigracja z Polski do Niemiec w okresie 1990-2003 nie utrzymywała się na stałym poziomie i się zmieniała. Najwięcej emigrantów w tym okresie jako kraj docelowy wybierało Niemcy. Udział Niemiec w emigracji Polaków był zmienny. W latach

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, s. 9; B. Samoraj, *Polacy w Berlinie. Szkic o legalnej migracji zarobkowej lat dziewięćdziesiątych*, Heliodor, Warszawa 2004, s. 20.

⁶ Ibidem, s. 9.

⁷ Ibidem.

⁸ A. Sakson, *Problem masowej emigracji z Polski w latach osiemdziesiątych*, „Życie i Myśl” 10/1989, ss. 28-35.

⁹ M. Nowosielski, *Polacy w Niemczech...*, s. 10.

Tabela 3. Udział Niemiec w emigracji na stałe z Polski w okresie 1990-2003 (dane w %)

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Europa, w tym:	75,8	80,0	80,1	79,8	81,9	79,6	79,8	80,7	83,2	82,1	84,9	83,3	83,5	83,1
Niemcy	62,1	69,2	70,9	71,7	72,9	68,9	69,5	70,2	72,7	71,3	75,8	bd	72,6	72,1

Źródło: E. Siek, *Międzynarodowe przepływy siły roboczej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 102-103.

1990-1994 udział ten mieścił się w przedziale od 62,1% do 72,9%. W 1995 r. można było zaobserwować, iż udział emigracji do Niemiec w emigracji ogółem był mniejszy niż w latach poprzednich. Od roku 1996 do 1999 średni udział emigracji do Niemiec wynosił ok. 70%. W 1998 r. udział migracji do Niemiec osiągnął poziom zbliżony do tego z 1994 r. i wynosił 72,7%. W roku następnym, tj. 1999 r. odnotowano spadek o 1,4%. W 2000 r. można było zaobserwować wzrost udziału Niemiec w emigracji ogółem oraz to, iż wielkość ta osiągnęła najwyższą wartość dla okresu 1990-2003 (75,8%). W tym roku liczba emigrantów z Polski do Niemiec wzrosła ok. 1/3 w porównaniu z rokiem poprzednim. Kolejne trzy lata wiązały się ze zmniejszeniem udziału Niemiec w emigracji, co doprowadziło do tego, że był on kolejno na poziomie 72,6 i 72,2%¹⁰.

Przy omawianiu struktury migracji z uwzględnieniem województwa pochodzenia należy podzielić analizę na okres przed i po reformie administracyjnej. Lata 1990-1998, tj. do reformy administracyjnej, charakteryzowały się największą emigracją z województw katowickiego i opolskiego. Tabela 4 przedstawia strukturę emigrantów z Polski przebywających czasowo za granicą (powyżej 12 miesięcy) według województw. Po reformie, tj. w okresie 1999-2003, najwyższy odsetek w emigracji miało województwo śląskie i wynosił on 30,5%. Dość wysokim udziałem w emigracji wyróżniało się również województwo opolskie, którego udział był niewiele niższy i osiągnął poziom 29,1%. Emigranci z tych województw jako kraj docelowy wybierali Niemcy, głównie ze względu na związek historyczny, który w znacznym stopniu ułatwiał migrację¹¹. Województwa, które w przeszłości miały powiązania z Niemcami, charakteryzowały się wyższym odsetkiem emigracji (powyżej 3%) niż województwa, które ich nie miały (do 3%).

¹⁰ E. Siek, *Międzynarodowe przepływy siły roboczej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009 ss. 102-103.

¹¹ Ibidem, ss. 103-104.

Tabela 4. Struktura emigrantów z Polski przebywających czasowo za granicą (powyżej 12 miesięcy) według województw w 2003 r.

Województwo	Udział (w %)
Dolnośląskie	6,7
Kujawsko-Pomorskie	3,5
Lubelskie	1,1
Lubuskie	1,9
Łódzkie	1,1
Małopolskie	2,0
Mazowieckie	2,4
Opolskie	29,1
Podkarpackie	1,2
Podlaskie	1,1
Pomorskie	7,9
Śląskie	30,5
Świętokrzyskie	0,7
Warmiński- Mazurskie	4,5
Wielkopolskie	3
Zachodniopomorskie	3,3
Ogółem:	100

Źródło: E. Siek, *Międzynarodowe przepływy...*, s. 119.

3. Emigracja zarobkowa do Niemiec w latach 2004-2014

Współczesna migracja zarobkowa do Niemiec, mimo iż nie jest na taką skalę jak migracja do Wielkiej Brytanii, wiąże się z dużym przepływem ludności, co znajduje odbicie w wielu statystykach. Emigracja w latach 2004-2014 była analizowana pod względem wielkości, jak i jej struktury.

Niemcy były jednym z ostatnich krajów, które otworzyły swoje rynki pracy dla pracowników zagranicznych, ponieważ obawiały się, że może to spowodować zakłócenia na ich krajowym rynku pracy. Zakłócenia te miały być wywołane przez masowy napływ tańszej siły roboczej z krajów wstępujących do Unii Europejskiej, w tym z Polski. Emigracja ta miała charakter stały i czasowy, więc dla tych dwóch typów zostaną przedstawione dane.

Tabela 5 zawiera dane dotyczące udziału wielkości emigracji na pobyt stały z Polski w latach 2004-2014 do Niemiec. Zgodnie z prezentowanymi danymi w tym okresie 41,1% wszystkich emigrantów obrało za kierunek wyjazdu Niemcy. Udział emigracji do Niemiec nie był stały i charakteryzował się zmiennością w badanym okresie. Punktem wyjścia w analizie jest rok 2004, w którym emigracje do Niemiec stanowiły 67,3% wszystkich. Rok później wielkość wyjazdów na pobyt stały zmniejszyła się o 12 p.p. Najniższy udział emigracji stałej do zachodniego sąsiada w skali całego kraju odnotowano w 2006 r. i wyniósł on 31,9%. W latach 2007-2013 odsetek migracji do Niemiec był na poziomie 39,7%. Zaznaczyć trzeba, że z dniem 1 maja 2011 r. Polacy mogli również w Niemczech korzystać w pełni ze swobody przepływu pracowników (do 30 kwietnia 2009 r. obowiązywały

Tabela 5. Udział Niemiec w emigracji na pobyt stały w latach 2004-2014 (dane w %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Razem
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Niemcy	67,3	55,4	31,9	38,8	39,4	41,7	39,3	39,2	39,6	39,9	36,6	41,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/CustomSelect.aspx> [12.10.2016].

okresy przejściowe m.in. na niemieckim rynku pracy, co oznaczało ograniczenia w napływie pracowników)¹². Zmiana ta w niewielkim stopniu wpłynęła na zmianę wielkości udziału emigracji do Niemiec. Z kolei w 2014 r. ponownie odnotowano spadek, jednak już nie tak znaczny jak w 2006 r.

Tablica 6. Udział emigracji do Niemiec na pobyt czasowy w latach 2004-2014 (dane w %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Razem
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Niemcy	38,5	29,7	23,1	21,6	22,2	22,2	22,9	21,3	23,5	25,5	26,5	24,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski atach 2004 – 2010*, GUS Departament Badań Demograficznych, Warszawa 2011.

Tabela 6 zawiera dane dotyczące wielkości odsetka emigracji na pobyt czasowy w latach 2004-2014 do Niemiec w skali całego kraju. Zgodnie z prezentowanymi danymi w tym okresie 24,4% wszystkich wyjazdów o charakterze czasowym odbyło się w kierunku Niemiec. Emigracja ta nie miała charakteru stałego i charakteryzowała się zmiennością przez cały ten czas. Punktem wyjścia w analizie jest rok 2004, w którym udział wyjazdów do Niemiec o charakterze czasowym w skali kraju był na poziomie 38,5%. W roku 2011 zaobserwowano najniższy odsetek emigracji do Niemiec i wyniósł on 21,3%. Od 2012 r. zauważalny jest ponowny wzrost wielkości wyjazdów na pobyt czasowy do kraju zza Odry.

Kolejnym istotnym elementem badania zjawiska emigracji jest analiza jej struktury. Analizę przeprowadzono z uwzględnieniem miejsca – województwa, z którego pochodzi emigrant, jego wieku oraz płci, ponieważ każdy z tych czynników wpływa na migrację.

Tabela 7 przedstawia dane dotyczące kształtowania się emigracji do Niemiec w latach 2004-2014 przy uwzględnieniu województwa, z którego pochodzi emigrant. Województwa, które miały historyczny związek z Niemcami, charakteryzują się wyższym udziałem w emigracji niż te, które go nie miały. Stąd też w emigracji do Niemiec dominują województwa opolskie i śląskie, które łącznie w 2004 r.

¹² L. Jesień, *Wstęp do wybranych polityk Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków 2007, s. 26.

Tabela 7. Struktura emigracji do Niemiec w latach 2004-2014 według województw (dane w %)

Województwo	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dolnośląskie	5,9	5,6	9,0	8,2	9,5	10,4	10,5	10,4	11,1	11,3	11,8
Kujawsko-pomorskie	2,6	2,8	3,4	3,0	3,1	3,5	3,3	3,5	3,7	3,9	5,1
Lubelskie	0,4	0,3	0,8	0,8	0,9	1,1	0,8	1,3	1,0	1,3	1,7
Lubuskie	2,0	2,3	2,9	2,8	3,0	2,7	3,1	3,6	3,9	4,6	5,4
Łódzkie	0,8	0,9	1,1	1,0	1,1	1,3	1,3	1,2	1,4	1,4	1,9
Małopolskie	1,2	1,1	1,5	1,6	1,7	2,1	1,7	2,2	2,0	2,5	2,6
Mazowieckie	0,3	0,4	1,7	1,4	1,2	0,9	1,1	1,4	1,9	1,6	2,3
Opolskie	27,8	24,1	22,8	25,3	25,9	21,7	22,1	23,6	21,3	17,6	15,2
Podkarpackie	0,6	0,7	1,0	1,0	1,3	1,2	1,2	1,0	1,2	0,9	1,0
Podlaskie	0,3	0,3	0,5	0,4	0,4	0,6	0,4	0,8	0,7	0,7	0,9
Pomorskie	6,0	8,1	8,2	7,0	7,1	7,0	7,9	8,7	8,5	8,1	8,1
Śląskie	42,6	42,5	37,0	36,2	32,9	34,5	32,9	29,8	29,6	31,3	24,3
Świętokrzyskie	0,3	0,2	0,5	0,7	0,8	0,6	0,7	0,5	0,8	0,6	1,1
Warmińsko-mazurskie	4,7	5,3	4,6	4,7	4,2	3,8	4,0	3,8	4,2	4,8	4,7
Wielkopolskie	1,8	2,1	3,2	3,7	4,2	5,2	5,5	4,8	6,1	6,2	6,7
Zachodniopomorskie	2,6	3,2	1,8	2,1	2,8	3,6	3,5	3,2	2,7	3,1	7,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS; <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/CustomSelect.aspx> [12.10.2016].

stanowiły ok. 70% emigracji, a w 2014 r. ok. 40%. W okresie 2004–2014 można było zaobserwować spadek odsetka migracji w województwie śląskim, co było związane ze wzrostem udziału w emigracjach pozostałych województw. Województwo opolskie w latach 2004–2012 charakteryzowało się względnie stałym odsetkiem migracji do Niemiec powyżej 20%, od 2013 r. obserwowany jest spadek emigracji z tego województwa.

W tabeli 8 zostały przedstawione dane dotyczące struktury migracji Polaków do Niemiec w latach 2004–2014 według grup wiekowych. Na podstawie tych danych można zauważyć, iż struktura emigrantów się zmienia. Migracje dzieci i osób starszych wiązały się z decyzją o emigracji całej rodziny, więc nie była to decyzja indywidualna jednostki podyktowana chęcią zwiększenia dochodów (co wydaje się oczywiste, gdyż dzieci oraz osoby powyżej 65. roku życia nie znajdują się w wieku produkcyjnym). W przedziale wiekowym 20–24 znajdują się zarówno osoby, których migracja miała charakter ekonomiczny, jak i osoby, które migrowały w związku z kontynuowaniem edukacji na niemieckiej uczelni (z danych z 2011 r. wynika, że 5,7% osób wyjeżdżających na czas dłuższy niż 3 miesiące wyjechało w celach edukacyjnych)¹³. Na podstawie danych odnośnie do tej grupy wiekowej można stwierdzić, iż emigracja ta charakteryzuje się tendencją spadkową – z 11,8% w 2004 r. do 5,2% w 2014 r. Migranci w wieku 25–29 i 30–34 lat w 2004 r. stanowili razem 14% ogółu emigracji. W 2013 r. odsetek ten był najwyższy i wyniósł prawie 23%. Emigracje osób w wieku 35–39 lat w okresie 2004–2014 charakteryzowały się nieznaczną fluktuacją. Wśród emigrantów dominowały osoby z przedziału 40–44 i 44–49 w okresie 2004–2008. W 2004 r. odsetek ich wyniósł łącznie 24% ogółu. Udział ostatnich dwóch grup wiekowych: 55–59 i 60–64 lat w analizowanym okresie łącznie przyjmował wartości od 7,5% w 2004 r. do 9,1% w 2014 r.

Tabela 9 pokazuje strukturę emigracji z uwzględnieniem płci osoby migrującej. W okresie 2004–2006 mężczyźni stanowili większość osób migrujących. Różnica między emigracją mężczyzn i kobiet wynosiła od 2 do 4 p.p. W 2007 r. wielkość migracji do Niemiec kobiet i mężczyzn wyniosła prawie tyle samo. W 2008 r. nastąpiła zmiana i od tego roku kobiety zaczęły dominować w strukturze emigracji do Niemiec. Różnica między odsetkiem kobiet a mężczyzn nie była stała i wynosiła od 6 do 18 p.p. Zmiana ta może być konsekwencją wyjazdów kobiet do pracy w sektorze usługowym, m.in. jako pielęgniarki oraz do opieki nad starszymi ludźmi¹⁴.

¹³ Wśród osób edukujących się za granicą wyróżnia się jeszcze grupę, dla której głównym motywem była praca zarobkowa, a edukacja pojawiła się w toku migracji, a także grupę, która podejmuje edukację formalną i nieformalną, np. kursy zawodowe, językowe. Za: K. Slany, B. Solga, *Społeczne skutki poakcesyjnych migracji ludności Polski: raport Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk*, Komitet Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2014, ss. 32–33.

¹⁴ Z. Kawczyńska-Butrym, *Zrozumieć migracje kobiet – gdy siwiejąca Europa potrzebuje opieki*, *Opuscula Sociologica* 3/2014, s. 35; *Fortschritte der Integration. Zur Situation der fünf größten in Deutschland lebenden Ausländergruppen*, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Norymberga 2010, s. 132.

Tabela 8. Emigracje Polaków do Niemiec w latach 2004-2014, według grupy wiekowej (dane w %)

Grupa wieku	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<14 lat	6,7	5,9	7,6	7,4	8,4	8,8	9,2	10,9	12,8	12,8	13,0
15-19 lat	16,3	14,8	12,0	9,9	7,4	5,0	6,2	5,4	5,9	5,8	5,7
20-24 lat	11,8	11,4	10,6	11,8	9,8	7,5	7,5	6,4	6,3	5,9	5,2
25-29 lat	7,9	8,0	8,9	9,2	10,8	11,2	10,4	10,2	11,0	11,1	8,1
30-34 lat	6,1	6,9	7,4	8,0	10,4	11,5	10,4	11,0	11,7	11,8	10,1
35-39 lat	8,2	7,4	7,9	8,2	9,5	8,8	9,6	9,9	10,1	10,4	9,2
40-44 lat	13,5	13,9	13,4	12,2	11,7	11,4	10,8	9,7	9,1	9,6	7,3
45-49 lat	10,5	11,9	10,5	11,0	9,6	9,9	9,8	9,5	8,7	8,8	5,8
50-54 lat	6,4	6,8	8,2	8,4	7,4	9,1	8,5	8,3	7,9	8,0	5,3
55-59 lat	3,9	4,4	5,3	5,5	5,6	6,6	7,2	7,2	6,4	6,2	4,9
60-64 lat	3,6	3,5	3,2	3,1	2,9	3,4	4,1	5,0	4,5	4,5	4,2
>65	3,1	5,2	5,0	5,3	6,5	6,6	6,4	6,5	5,5	5,1	5,0
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS; <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/CustomSelect.aspx> [12.10.2016].

Tabela 9. Emigracje do Niemiec w latach 2004-2014 według płci (dane w %)

Płeć	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kobieta	49	49	48	50	54	59	56	57	56	56	53
Mężczyzna	51	51	52	50	46	41	44	43	44	44	47

Źródło: o pracowanie własne na podstawie danych GUS, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/CustomSelect.aspx> [12.10.2016].

Analizując emigrację Polaków do Niemiec, należy również rozważyć kwestie związane z ich rozmieszczeniem na tych terenach. W świetle przedstawionych danych zawartych w raporcie *Ludność i zatrudnienie. Mieszkańcy na tle migracji Wyniki mikrospisu*¹⁵ można stwierdzić, iż jako miejsce docelowej emigracji Polaków dominuje Nadrenia Północna-Westfalia, do której udało się średnio około 35% wszystkich emigrantów w analizowanym okresie. Badenia-Wirtembergia, Bawaria, Brandenburgia oraz Hesja i Dolna Saksonia cieszą się mniejszym zainteresowaniem wśród polskich emigrantów, jednakże jest ono na tyle duże, iż te kraje związkowe wyróżniają się na tle pozostałych. Jako miejsce emigracji w analizowanym okresie wybrało je średnio ok. 11%. Dolna Saksonia jest wybierana średnio przez co dziesiątego Polaka migrującego do Niemiec, a z kolei Hesję wybrało średnio 8% emigrujących. Popularność wymienionych regionów ma związek z historycznymi doświadczeniami, tj. poprzednimi falami migracji. Regiony te są od wielu lat miejscem docelowym Polaków. Mają rozwiniętą sieć powiązań migracyjnych, co znacznie sprzyja osiedleniu się tam, poszukiwaniu pracy. Wspomniane kraje związkowe stanowią potwierdzenie teorii sieci powiązań¹⁶. Na wyróżnienie zasługuje jeszcze Berlin, który ze względu na to, że jest stolicą Niemiec, przyciąga do siebie migrantów. Dodatkowo jest on dużym ośrodkiem, a w takich miejscach z reguły łatwiej jest znaleźć pracę. Pozostałe regiony w niewielkim stopniu są celem emigracji pracowników z Polski.

¹⁵ *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus* (z lat 2005-2015), Bundesamt, Wiesbaden.

¹⁶ Teoria sieci powiązań mówi o istnieniu sieci więzi międzyludzkich łączących tych migrantów, którzy z migracji powrócili, oraz tych, którzy nigdy nie migrowali. Funkcjonowanie tego typu powiązań powoduje, że zwiększa się prawdopodobieństwo znalezienia pracy i spadają koszty przebywania za granicą, a tym samym w znaczący sposób zmniejsza się prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka. Istnienie sieci powiązań ma ogromny wpływ na podjęcie decyzji dotyczącej migracji, przez co jest to elementem rachunku ekonomicznego (kosztów i potencjalnych zysków). Ośrodki, w których występują takie sieci powiązań, w większym stopniu zachęcają migrantów do przybycia i osiedlenia się w nich. Fakt istnienia społeczności migrantów (także byłych) jest bardzo atrakcyjny dla pracowników zastanawiających się nad migracją, gdyż istnieje prawdopodobieństwo, iż w razie potrzeby będzie miał wsparcie (za: Z. Hirszfeld, P. Kaczmarczyk, *Współczesne migracje zagraniczne ludności Podlasia*, Working Papers ISS UW, Seria: Prace migracyjne, 30/2000, s. 22; W. Janicki, *Przegląd teorii migracji*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio B, Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia, vol. LXII, 14/2007, ss. 292-293); o sieciach powiązań: <https://www.kooperation-ohne-grenzen.de/pl/serwis/linki/jednostki-terytorialne-na-obszarze-powiazan/> [12.10.2016].

Należy również zauważyć, iż istnieje dysproporcja w wyborach emigrantów między starymi a nowymi landami. Terminy te powstały po zjednoczeniu się Niemiec w 1990 r. Stare landy wchodziły w skład RFN, a nowe należały do NRD. Zauważalna jest dominacja krajów byłego RFN jako miejsca docelowego emigracji. Dane zawarte w *Ludność i zatrudnienie. Mieszkańcy na tle migracji – Wyniki mikrospisu* dla poszczególnych lat pokazują, iż nie to jest specyfika polskiej emigracji, ale dotyczy w znacznym stopniu większości cudzoziemców osiedlających się na terytorium Niemiec.

Niemiecki raport *Postępy integracji. O sytuacji pięciu największych grup obcokrajowców w Niemczech*¹⁷ wskazuje, że Polacy będący na niemieckim rynku pracy charakteryzują się najwyższym poziomem wykształcenia w porównaniu z migrantami z innych krajów. Według danych zawartych w tym raporcie, 22,7% Polaków ma wykształcenie średnie, a 38,9% – wyższe. Jednakże wskazuje się, iż wielu Polaków w Niemczech odczuwa trudności związane z uznaniem wykształcenia zawodowego. Dla polskich emigrantów uznawalność wykształcenia zawodowego jest na poziomie 44%¹⁸.

Struktura wieku, jak i stosunkowo wysoki poziom wykształcenia przyczynia się do najwyższego odsetka zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu bądź samozatrudnionych wśród Polaków w porównaniu z innymi grupami cudzoziemców w Niemczech. W pełnym wymiarze czasu pracuje 50,5% mężczyzn i 26,7% kobiet, natomiast działalność na własny rachunek prowadzi 15% mężczyzn i 4,1% kobiet (pozostałe 34,5% u mężczyzn i 69,2% u kobiet jako główną działalność podają m.in. pracę na rzecz gospodarstwa domowego, emeryturę, studiowanie, pracę w niepełnym wymiarze czasu). Zgodnie z danymi przedstawionymi w niemieckim raporcie, pozycja zawodowa pracowników jest zróżnicowana. Wśród mężczyzn pracujących w Niemczech 63,8% z nich jest robotnikami, 11,8% stanowią pracownicy umysłowi, 21,3% to osoby samozatrudnione, a pozostałe 1,6% to stażyści i praktykanci. W przypadku polskich kobiet pracujących w Niemczech 33,9% wykonuje prace robotnicze, 50,6% – prace umysłowe, 9,3% podjęło działalność na własny rachunek, a jako stażystka/praktykantka pracuje 4,5%. Z kolei w przypadku podziału na poszczególne branże największy udział polskich mężczyzn jest w budownictwie (34,3%) i produkcji (30,5%). Polki najczęściej znajdują zatrudnienie w sektorze usług (37,8%)¹⁹.

Podsumowując, po wejściu Polski do Unii Europejskiej skala emigracji do Niemiec na pobyt stały, jak i czasowy zmniejszyła się, jednak nadal stanowi znaczny udział wyjazdów w skali całego kraju. Emigrują zwłaszcza osoby młode, które podejmują zajęcia niezgodne z posiadanymi kwalifikacjami. Do Niemiec emigrują przede wszystkim mieszkańcy województw, które w przeszłości były historycznie

¹⁷ *Fortschritte der Integration...*

¹⁸ *Ibidem*, s. 216.

¹⁹ *Ibidem*, ss. 125-132.

powiązane i udają się do miejsc, w których osiedlili się inni Polacy. Przedstawiona krótka charakterystyka emigracji do Niemiec obrazuje skalę problemu oraz jego konsekwencji, które w znaczny sposób wpływają na sytuację jednostki, gospodarstwa domowego, regionu czy całego kraju.

4. Skutki emigracji zarobkowej dla Polski

Analizie rozmiarów emigracji powinno towarzyszyć przedstawienie skutków towarzyszących temu zjawisku. Odpływ ludności z Polski nie jest zjawiskiem neutralnym i w pewien sposób oddziałuje zarówno na poszczególne gospodarstwa domowe, z których pochodzą emigranci, na społeczności lokalne, jak i na całe państwo. Konsekwencje emigracji można zaobserwować na rynku pracy, w wysokości zagranicznych transferów pieniężnych, rozwoju lokalnym czy handlu zagranicznym, jak i z punktu widzenia systemu zabezpieczeń społecznych, poprawy jakości życia członków rodzin pozostałych w kraju.

Emigracja zarobkowa w badanym okresie osiągnęła ogromne rozmiary. Niewątpliwie miało to wpływ na sytuację na rynku pracy w tym czasie, jednak nie można precyzyjnie określić, w jakim stopniu, ponieważ wiele innych czynników oddziałuje na rynek. W analizowanym okresie można było zaobserwować m.in. zmiany wysokości stopy bezrobocia.

Tabela 10 przedstawia dane na temat bezrobocia w poszczególnych województwach w latach 2004-2014. W każdym z województw nastąpił spadek stopy bezrobocia. Województwa, z których najwięcej osób wyemigrowało do Niemiec – mające historyczny związek bądź sąsiadujące, odzwierciedlały tendencję spadkową dla całego kraju. Bez wątplenia emigracja wpłynęła na sytuację na krajowym rynku pracy, jednakże inne czynniki miały większy wpływ na zmniejszenie stopy bezrobocia (np. poziom inwestycji, powstające miejsca pracy, wzrost PKB). Należy też zauważyć, że emigracja w niewielkim zakresie stwarza możliwość załagodzenia napięć związanych z „nadmiarem” osób chętnych do podjęcia pracy. Zgodnie z teorią dualnego rynku pracy na emigracji korzystają osoby o niskich kwalifikacjach, które mają trudności ze znalezieniem zatrudnienia. Emigrując, podejmują prace, której nie chcą wykonywać obywatele krajów docelowych²⁰.

W tym miejscu należy wspomnieć o zjawisku towarzyszącym emigracji – drenażu mózgow. Nie ulega wątpliwości, że na skutek emigracji zmniejsza się poziom kapitału ludzkiego w Polsce. Coraz powszechniejszy dostęp do wyższych uczelni powoduje, iż na rynku pracy jest coraz więcej osób z wyższym wykształceniem. Niewątpliwie odpływ osób z wysokimi kwalifikacjami, specjalistów z różnych dziedzin czy osób, które przez doświadczenie zdobyły swoje kompetencje, nie jest zjawiskiem pożądanym z punktu widzenia pracodawców. Jednak należy zauważyć,

²⁰ W. Janicki, *Przegląd teorii migracji...*, ss. 290-291.

Tabela 10. Stopa bezrobocia Polsce w latach 2004-2014 według województw (dane w %)

Województwo	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Łódzkie	19,5	17,9	14,7	11,2	9,2	11,9	12,2	12,9	14,0	11,1	8,8
Mazowieckie	14,7	13,8	11,8	9	7,3	9	9,7	9,8	10,8	8,0	7,2
Małopolskie	15	13,8	11,3	8,7	7,5	9,7	10,4	10,5	11,5	10,8	9,1
Śląskie	16,9	15,5	12,7	9,2	6,9	9,4	10,0	10,2	11,1	9,7	8,68,6
Lubelskie	17,8	17	15,5	13	11,2	12,9	13,1	13,2	14,1	10,3	9,9
Podkarpackie	19,1	18,5	16,4	14,2	13	15,9	15,4	15,5	16,3	14,3	14,0
Podlaskie	16,1	15,6	13,3	10,4	9,7	12,8	13,8	14,1	14,6	9,9	9,1
Świętokrzyskie	22	20,6	17,7	14,9	13,7	15,1	15,2	15,2	15,8	13,0	11,3
Lubuskie	25,6	23	19	14	12,5	16,2	15,5	15,4	15,8	9,6	8,4
Wielkopolskie	15,9	14,6	11,7	7,8	6,4	9,2	9,2	9,1	9,9	8,8	7,7
Zachodniopomorskie	27,5	25,6	21,5	16,4	13,3	17,1	17,8	17,6	18,1	10,0	8,5
Dolnośląskie	22,4	20,6	16,6	11,4	10	12,8	13,1	12,4	13,5	11,3	9,1
Opolskie	20	18,7	16,2	11,9	9,8	12,9	13,6	13,3	14,2	9,4	7,8
Kujawsko-Pomorskie	23,6	22,3	19,2	14,9	13,3	16,2	17	17	17,9	12,4	10,6
Pomorskie	21,4	19,2	15,3	10,7	8,4	11,9	12,3	12,5	13,4	10,1	8,6
Warmińsko-Mazurskie	29,2	27,2	23,6	18,7	16,8	20,7	20	20,2	21,2	11,4	9,8

Źródło: dane z GUSu, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks [12.10.2016].

iż emigracja ma również swój pozytywny aspekt. Decyzję o emigracji z Polski bardzo często można potraktować jako swoisty sposób radzenia sobie rynku z nadwyżkami kapitału ludzkiego, który ze względu na sytuację na krajowym rynku pracy i tak nie zostałyby wykorzystany. Rynek pracy jest tak nasycony osobami z wyższym wykształceniem, że wielokrotnie wykorzystuje te osoby do pracy poniżej ich kwalifikacji. W przypadku osób, które emigrują, decyzja o podjęciu pracy za granicą może przyczynić się do wzrostu ich kapitału, jeżeli zatrudnienie będzie zgodne z ich kwalifikacjami. Natomiast u osób, które podejmują pracę poniżej własnych kwalifikacji, można spodziewać się degradacji, a nawet utraty kapitału ludzkiego. W tym przypadku stanowi to duże i nieodwracalne straty dla Polski²¹.

Wzrost transferów pieniężnych można uznać za pozytywny skutek migracji. Jednak występuje trudność w dokładnym oszacowaniu wielkości sum transferowanych do Polski, m.in. ze względu na to, iż nie zawsze jest to dokonywane w sposób formalny, tzn. za pośrednictwem banku czy innych instytucji, niekiedy dochody są przekazywane w postaci produktów, a nie gotówki. To może stanowić nawet 50% wysokości środków przekazywanych w sposób formalny²². Konsekwencją tego jest niemożność dokładnego określenia wpływu transferów na polską gospodarkę. Niewielka waga transferów zarobków do Polski wskazuje, że nie mają one istotnego wpływu na sytuację makroekonomiczną kraju²³. Mimo to w znacznym stopniu przyczyniły się do poprawy sytuacji gospodarstw domowych, w których przynajmniej jedna osoba podjęła decyzję o emigracji. Środki przekazywane przez emigrantów stanowiły swoiste zabezpieczenie w razie pogorszenia sytuacji na krajowym rynku pracy. Jak wskazują badania przeprowadzone na emigrantach ze Śląska, pieniądze pochodzące z przekazów w największym stopniu przeznaczane są na zaspokojenie potrzeb bieżących (78%), remont/wyposażenie mieszkania (30%), edukację (10%), spłatę kredytu (8%), zakup nieruchomości (6%) oraz założenie własnej firmy (4%)²⁴. Zatem zasadne wydaje się stwierdzenie, że emigracje Polaków mają znaczenie przede wszystkim na poziomie gospodarstw domowych²⁵. Wpływają na poprawę jakości życia poszczególnych członków rodziny.

²¹ P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, http://rynek-pracy.org/files/1bezrobocie.org.pl/public/biuletyny_fise/biuletyn_fise_nr4_kwalifikowani.pdf [19.02.2017], s. 9.

²² *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007, ss. 24-33.

²³ *Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał dla lat 2008-2011*, http://nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/bilans_platniczy/bilans_platniczy.html [19.02.2017].

²⁴ *Wyjazdy i powroty z emigracji mieszkańców województwa śląskiego. Wyniki badań*, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2011, s. 21.

²⁵ A. Fihel, P. Kaczmarczyk, *Współczesne migracje z Polski – skala, struktura oraz próba interpretacji*, w: P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz (red.), *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, FISE, Warszawa 2008, s. 20.

Emigracja oddziałuje na region i jego rozwój, a także w pewnym stopniu na handel międzynarodowy. Wpływ na rozwój regionu związany jest ze zmianami zachodzącymi na rynku pracy, jak i wzrostem dochodów poszczególnych gospodarstw domowych. Stąd też zmiany wywołane na poziomie lokalnym mogą być pozytywne i negatywne.

Wśród pozytywnych aspektów emigracji wymienia się zmniejszenie liczby osób bezrobotnych w danych regionie. Mimo iż trudno jest określić dokładny wpływ migracji na zmianę stopy bezrobocia, to nie ulega wątpliwości, że osoby migrujące, które nie pracowały, zmniejszają liczbę osób bezrobotnych, a osoby, które emigrują, rezygnując z dotychczasowej pracy, zwalniają miejsca pracy. To skutkuje zmniejszeniem liczby bezrobotnych w danym regionie, a zatem łagodzi napięcia związane z niedoskonałością rynku pracy. Dodatkowym pozytywnym aspektem emigracji jest poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych, z których minimum jedna osoba podjęła pracę za granicą. Wprawdzie zdecydowana większość środków otrzymywanych od emigrantów przeznaczana jest przez ich rodziny na konsumpcję, ale to też przyczynia się do rozwoju lokalnego. Konsumpcja tych środków pieniężnych pobudza lokalną gospodarkę, bowiem więcej produktów jest kupowanych, również wyższej jakości. Większa konsumpcja tych rodzin przyczynia się również do zwiększenia zapotrzebowania na różne usługi, m.in. budowlano-remontowe, w związku z tym, że część dochodów emigrantów przeznaczana jest na remonty mieszkań. Osoby z rodzin, w których nikt nie wyemigrował, również mogą odczuć skutki emigracji, jeżeli rodziny będące na miejscu bądź osoby powracające otworzą własną działalność. To często wiąże się z powstaniem nowych miejsc pracy czy też wzrostem zapotrzebowania na niektóre usługi (np. prowadzenie księgowości). Z kolei wśród niepożądanych skutków migracji wyróżnia się m.in. zwiększającą się dysproporcję pomiędzy gospodarstwami domowymi. Rodziny, które otrzymują wsparcie od członków przebywających za granicą, dysponują większymi środkami niż te, które nie zdecydowały się na podjęcie pracy poza granicami kraju. Istotną konsekwencją, zarazem bardzo odczuwalną dla przedsiębiorstw, jest zmiana w zasobach siły roboczej. W związku z emigracją pracowników zmniejsza się ich liczba na lokalnym rynku pracy. To powoduje, że przedsiębiorcy mają problemy ze znalezieniem odpowiednich pracowników. Przedsiębiorcy, aby zachęcić potencjalnych pracowników do podjęcia u nich pracy, podwyższają wartość wynagrodzenia, a tym samym zwiększają swoje koszty. Dodatkowo można zauważyć, iż emigracja przyczynia się do dysharmonii w rozwoju społeczno-gospodarczym²⁶. Jak wskazują twórcy ekspertyzy dotyczącej wpływu zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego, dysharmonia ma

²⁶ *Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-demograficzną województwa opolskiego. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2012, s. 25, <http://ois.rops-opole.pl/index.php?id=40> [19.02.2017].*

związek z nierównowagą dynamiczną pomiędzy wzrostem dochodów gospodarstw a poziomem ich aktywności gospodarczej czy zatrudnienia, bowiem procesy migracyjne wywołują zdarzenia gospodarcze, które przyczyniają się do powstania zamkniętego kręgu ograniczającego rozwój aktywności gospodarczej i zawodowej. Emigracja pracowników zmniejsza zasoby siły roboczej, czego konsekwencją są niedobory pracowników o pożądanym kwalifikacjach. Równocześnie rośnie popyt dzięki otrzymywanym transferom pieniężnym. Import produktów, usług i zasobów następuje w wyniku próby uzupełnienia luki migracyjnej lokalnymi czynnikami produkcji²⁷.

Z kolei skutki migracji odczuwane w handlu zagranicznym związane są z komplementarnością przepływu dóbr i usług i przepływu pracowników. Firmy, dla których eksport ma duże znaczenie w sprzedaży, odczuwają skutki migracji w związku z problemem znalezienia pracowników o pożądanym kwalifikacjach, co jest konsekwencją zmniejszenia się zasobów siły roboczej. Na wielkość eksportu, a także na jego intensywność wpływa również wysokość kursu polskiej waluty. Emigracja, a dokładnie przekazy pieniężne przyczyniają się do wzmocnienia polskiej waluty, co będzie najbardziej odczuwalne dla większych eksporterów. Aprecjacja przyczynia się również do zmniejszenia rentowności eksportu na skutek zwiększenia kosztów produkcji, jednocześnie przyczynia się do zwiększenia importu²⁸. Autorzy opracowania pt. *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski* (Ministerstwo Gospodarki) wskazują, że pozytywnie oddziałuje ona na intensywność wymiany handlowej między krajem emigracji a krajem docelowym²⁹. Jest to konsekwencją skłonności emigrantów do preferowania znanych im produktów z rynków ich pochodzenia, a także obniżenia kosztów transakcyjnych w handlu.

Emigracja ludności wiąże się z utratą potencjału demograficznego. Jest to niebezpieczne zjawisko, ponieważ w sytuacji trwałego zmniejszenia się ludności może przyczynić się do zmiany struktury społecznej oraz negatywnego oddziaływania na system zabezpieczenia społecznego w Polsce. Masowy odpływ ludności w wieku produkcyjnym wpływa na zachwianie struktury społeczeństwa polskiego, a tym samym powoduje jego starzenie się. Dodatkowo zmniejszenie liczby osób opłacających składki w znaczny sposób wpływa na sytuację finansową systemu emerytalnego, a dokładnie przyczynia się do jej pogorszenia. Oznacza to, że mniej osób opłaca składki, z których finansowane są świadczenia, m.in. dla emerytów i rencistów. Należy przy tym zauważyć, iż społeczeństwo w Polsce starzeje się, więc liczba osób, które w przyszłości będą pobierać świadczenia, będzie się zwiększać³⁰.

²⁷ Ibidem, s. 25.

²⁸ *Wpływ emigracji zarobkowej...*, ss. 44-46.

²⁹ Ibidem, s. 46.

³⁰ B. Puzio-Waślawik, *Społeczno-ekonomiczne skutki migracji Polaków po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego” 8/2010, ss. 190-191.

Wielkości prognozy GUS pozwalają stwierdzić, że liczba ludzi powyżej 60./65. roku życia w ciągu 28 lat wzrośnie niemal o 60%³¹. Jednocześnie można zaobserwować, iż liczba mieszkańców Polski będzie się zmniejszać, a więc grupa osób w wieku emerytalnym będzie miała coraz większy udział w całym społeczeństwie. Ta tendencja przyczynia się do wzrostu wskaźników obciążenia demograficznego, a tym samym wzrostu kosztów okołopodatkowych pracy. Wzrost emigracji, w tym tej na pobyt stały, spowoduje, iż baza podatkowa zmniejszy się jeszcze bardziej, a tym samym wpływy z tytułu składek będą niższe.

Omawiając skutki migracji, należy również zwrócić uwagę na zjawisko euro sieroctwa, którego nie da się jednoznacznie ocenić. O tym zjawisku mówimy w sytuacji, gdy osoba niepełnoletnia nie pozostaje pod opieką jednego lub obydwójga rodziców, ponieważ wyjechali oni za granicę w celach zarobkowych. Wielu badaczy zwraca uwagę na jego negatywne konsekwencje, które mogą prowadzić chociażby do zaburzenia realizacji podstawowych funkcji pełnionych przez rodzinę, zmiany sposobu odgrywania ról społecznych, zaburzenia procesu socjalizacji³². Badania z 2008 r. przeprowadzone przez Bartłomieja Walczaka potwierdzały, że wyjazd zarobkowy rodziców nie wpływa znacząco na rozwój dzieci pozostawionych w kraju. Wśród pozytywnych aspektów tego zjawiska należy wskazać poprawę jakości życia poprzez zmianę sytuacji materialnej rodziny, zwiększenie udziału dziecka w życiu rodzinnym. Zjawisko to dotyczy coraz większej liczby rodzin, stąd też nie można umniejszać jego znaczenia i wpływu na rodzinę, rozwój dziecka.

Podsumowanie

Emigracja jest zjawiskiem, które ma zarówno pozytywny, jak i negatywny aspekt. Dlatego niemożliwa jest jego jednoznaczna ocena. W latach 2004-2014 wyemigrowało z Polski – czy to na stałe, czy na kilka miesięcy – setki tysięcy osób. Wyjazdy te nie były obojętne dla kraju oraz jego mieszkańców. Przede wszystkim z emigracją za chlebem wiąże się poprawa warunków życia członków rodziny pozostającej w kraju. Dotyczy to rozwiązania problemów finansowych czy też poprawy standardu życia w wyniku otrzymywanych przekazów pieniężnych. Migracjami zmieniły też sytuację na rynku pracy w związku ze zmniejszaniem się bezrobocia czy też powstawaniem nowych przedsiębiorstw. Negatywną stroną emigracji są niewątpliwie takie zjawiska, jak: drenaż mózgow, problemy pracodawców ze znalezieniem specjalistów czy pesymistyczna prognoza systemu zabezpieczenia społecznego. Zaznaczyć również trzeba, że specyfika migracji transgranicznych powoduje, że te osoby żyją w dwóch światach jednocześnie, w żadnym nie będąc całkowicie.

³¹ *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2009, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_5744_PLK_HTML.htm [19.02.2017].

³² M. Jawną, A. Kaczmarek, *Emigracja zarobkowa rodziców a problem eurosieroctwa*, „Ogrody Nauk i Sztuki” 3/2013, ss. 89-90.

Literatura

Publikacje

- Fihel A., Kaczmarczyk P., *Współczesne migracje z Polski – skala, struktura oraz próba interpretacji*, w: P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz (red.), *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, FISE, Warszawa 2008.
- Hirszfeld Z., Kaczmarczyk P., *Współczesne migracje zagraniczne ludności Podlasia*, Working Papers ISS UW, Seria: Prace migracyjne, 30/2000.
- Janicki W., *Przegląd teorii migracji*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio B, Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia, vol. LXII, 14/2007.
- Jawna M., Kaczmarek A., *Emigracja zarobkowa rodziców a problem eurosieroctwa*, „Ogrody nauk i sztuki” 3/2013.
- Jesień L., *Wstęp do wybranych polityk Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków 2007.
- Kawczyńska-Butrym Z., *Zrozumieć migracje kobiet – gdy siwiejąca Europa potrzebuje opieki*, *Opuscula Sociologica* 3/2014.
- Nowosielski M., *Polacy w Niemczech. Stan i perspektywy badań*, „Przegląd Zachodni” 3/2012.
- Okólski M., *Nowe uwarunkowania, nowe migracje? Współczesne migracje Polaków a rynek pracy*, w: *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia*, red. P. Kaczmarczyk, M. Okólski, Warszawa 2008.
- Puzio-Waślawik B., *Společno-ekonomiczne skutki migracji Polaków po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego” 8/2010.
- Sakson A., *Problem masowej emigracji z Polski w latach osiemdziesiątych*, „Życie i Myśl” 10/1989.
- Samoraj B., *Polacy w Berlinie. Szkic o legalnej migracji zarobkowej lat dziewięćdziesiątych*, Heliodor, Warszawa 2004.
- Siek E., *Międzynarodowe przepływy siły roboczej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Slany K., Solga B., *Společne skutki poakcesyjnych migracji ludności Polski: raport Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk*, Komitet Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2014.
- Świątkowski Z., *Polacy na rynku pracy w Niemczech*, „Studia Lubuskie” 2/2006, PWSZ, Sulechów 2006.

Opracowania

- Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus (z lat 2005- 2015)*, Bundesamt, Wiesbaden.
- Fortschritte der Integration. Zur Situation der fünf größten in Deutschland lebenden Ausländergruppen*, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Norymberga 2010.

Źródła internetowe

- Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał dla lat 2008-2011*, http://nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/bilans_platniczy/bilans_platniczy.html [19.02.2017].
- Kaczmarczyk P., Tyrowicz J., *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, http://rynekpracy.org/files/1bezrobocie.org.pl/public/biuletyny_fise/biuletyn_fise_nr4_kwalifikowani.pdf [19.02.2017].
- Prognoza ludności na lata 2008-2035, GUS, Warszawa 2009*, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_5744_PLK_HTML.html [19.02.2017].
- Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007, http://www.fise.org.pl/files/1bezrobocie.org.pl/public/migracje/migracje_raport_mgip.pdf [19.02.2017].
- Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno- demograficzną województwa opolskiego. Ekspertyza wykonana na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu*, Opole 2012, <http://ois.rops-opole.pl/index.php?id=40> [19.02.2017].
- Wyjazdy i powroty z emigracji mieszkańców województwa śląskiego. Wyniki badań*, Kraków 2011, <http://www.cds.krakow.pl/zalaczniki/277/Wyjazdy%20i%20powroty%20z%20emigracji%20mieszka%C5%84c%C3%B3w%20wojew%C3%B3dztwa%20%C5%9B%C4%85skiego%20-%20wyniki%20bada%C5%84.PDF> [19.02.2017].